

Стець О. М.,

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Павліченко Є. В.,

*доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидат юридичних наук
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Мельник О. М.,

*викладач кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF THE CONSTITUTIONAL MECHANISM OF ENSURING HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

У статті показані проблемні питання реалізації прав і свобод людини та вказано, що вони мають універсальний характер, залишаються предметом дослідження як галузей суспільства, так і правових наук. Ця проблема стала найбільш актуальною проблемою людства і має складні внутрішньодержавні й міжнародні аспекти.

Встановлено, що права людини – це комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в цивілізованому суспільстві.

Показано, що сформований механізм захисту прав людини представляється як система засобів та факторів, які створюють необхідні умови поваги прав і свобод людини.

Визначено напрямки поліпшення реалізації забезпечення прав і свобод людини в системі публічного управління та адміністрування на основі підвищення ефективності державного управління у забезпеченні конституційних прав і свобод людини, удосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини в публічному управлінні, удосконалення механізму реалізації забезпечення прав і свобод людини в системі місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування. Це забезпечить закріплення розвитку громадянського суспільства в Україні та спричинить підвищення ефективності реалізації конституційних прав і свобод людини.

Рекомендовано забезпечення прав і свобод людини вважати провідним напрямком в діяльності державних органів влади, на рівні державних органів влади сформувані політику забезпечення прав і свобод людини. Це спричинить: покращення зв'язку між органами державної влади та правовими нормами; поліпшення якості нормативно-правового забезпечення; необхідність здійснення дослідницької право забезпечувальної діяльності.

Рекомендовано поліпшити активність держави щодо реалізації покладених на неї функцій та розмежувати їх на правові й соціальні, що дозволить уникнути впливу деструктивних процесів у правовому середовищі, уникнути домінування не правових індивідуальних інтересів окремих посадових осіб.

Ключові слова: *громадськість, державна влада, гарантії, конституційний механізм, методи, місцеві органи влади, права людини, форми.*

The article shows the problematic issues of the realization of human rights and freedoms and indicates that they have a universal character and remain the subject of research in both social and legal sciences. This issue has become the most urgent problem of humanity and has complex domestic and international aspects.

It has been established that human rights are a set of natural and inviolable freedoms and legal opportunities due to the fact of human existence in a civilized society.

It is shown that the established mechanism of human rights protection is presented as a system of means and factors that create the necessary conditions for respect for human rights and freedoms.

The directions for improving the implementation of the provision of human rights and freedoms in the system of public management and administration have been determined on the basis of increasing the efficiency of state administration in ensuring the constitutional rights and freedoms of a person, improving the administrative-legal mechanism for ensuring the rights and freedoms of a person in public administration, improving the implementation mechanism for provision of rights and freedoms of a person in the system of local state administration and local self-government. This will ensure the consolidation of the development of civil society in Ukraine and increase the effectiveness of the implementation of constitutional rights and human freedoms.

It is recommended to consider the provision of human rights and freedoms as a leading direction in the activities of state authorities, to form a policy for provision of human rights and freedoms at the level of state authorities. This will result in: improving communication between state authorities and legal norms; improving the quality of regulatory and legal support; the need to carry out research law enforcement activities.

It is recommended to improve the activity of the state in the implementation of the functions entrusted to it and to distinguish them between legal and social, which will allow to avoid the influence of destructive processes in the legal environment, to avoid the dominance of non-legal individual interests of individual officials.

Key words: *publicity, state power, guarantees, constitutional mechanism, methods, local authorities, human rights, forms.*

Постановка проблеми. Світова громадськість щороку 10 грудня відзначає міжнародний день прав людини, що був ухвалений за пропозицією Генеральної асамблеї ООН, знаменуючи річницю ухвалення Асамблеєю Загальної декларації прав людини в 1948 році і був першим актом на шляху створення системи міжнародних правових актів, спрямованих на захист прав людини.

Історичне значення задоволення різноманітних і дійових прав і свобод людини незважаючи на расові чи національні належності, релігійні вірування признають на сучасному етапі розвитку суспільства міжнародні, регіональні, національні урядові й неурядові організації. У демократичному, правовому суспільстві важливість організаційних гарантій реалізації прав і свобод людини підвищується, відзначається подальший розвиток їх форм та методів.

Навіть при визначенні важливості гарантування та захисту прав і свобод людини на даний час визначаються проблеми практичної реалізації прав і свобод людини, закріплених в Конституції.

У сучасному світі міра цивілізаційного розвитку державного управління визначається саме ступенем забезпеченості прав і свобод людини. Наразі проблемні питання реалізації прав і свобод людини мають універсальний характер, вони залишаються предметом дослідження як галузей суспільства, так і правових наук. Ця проблема стала найбільш актуальною

проблемою людства і має складні внутрішньо-державні й міжнародні аспекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблем прав і свобод людини переймається широке коло науковців, як наприклад: М. Антонович, А. Зленко, О. Жуковська, Н. Оніщенко, О. Зайчук, А. Благої, О.А. Мартиненко, В. Авер'янов, В. Баштанник, Н. Битяк, І. Голосніченко, Л. Коваль, О. Лукашова, О. Негодченко, П. Недбайло, П. Рабінович, Л. Суворова, І. Левченко та інші.

Відзначені науковці мають одноставну думку про те, що становлення правової, демократичної, незалежної держави буде дієвим лише за умов закріплення в суспільній свідомості достеменного значення прав і свобод людини та їх безперечного виконання усіма органами державної влади та місцевого самоврядування.

Актуальність проблемних питань щодо захисту прав і свобод людини викликана розвитком в Україні демократичних засад суспільного життя та підвищення політичної свідомості населення, розвитком України на засадах ринкових відносин, які окреслюють широке застосування особистої свободи та ініціативи, посилення особистої відповідальності та усвідомленого відношення людини до результатів своєї діяльності.

Сучасний стан розвитку України характеризується реформуванням громадського суспільства та правової, демократичної, соціальної держави, що відображає механізм захисту прав людини та утворенням реальної можли-

вості самим громадянам брати активну участь у самозахисті своїх прав і свобод.

Отже, є всі підстави стверджувати, що обрана тема наукового дослідження є актуальною.

Метою статті є розробка теоретично-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму забезпечення прав і свобод людини на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Виклад основного матеріалу.

На основі проведених теоретичних досліджень в області розвитку становлення прав і свобод людини було встановлено, що ці питання були актуальними протягом всього існування людства й залишаються актуальними на теперішній час та зроблено наступні висновки.

Права людини – це комплекс природних і неперушних свобод і юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в цивілізованому суспільстві [5, с. 17].

На даний час юридичні процедури закріплюють права людини. Людина згідно з Конституції України має громадянські, політичні, економічні, соціальні права. Кожна людина має право на життя, свободу, особисту недоторканість. У разі порушення її прав людина звертається до правоохоронних органів України, має право звертання до Європейського Суду з прав людини [3].

Максимально значущим обов'язком держави є встановлення, дотримання і захист основних прав і свобод людини і громадянина.

Форми забезпечення прав і свобод громадян окреслюються як реалізація адміністративно-правових заходів, які направлені на охорону й уникнення негативних явищ досліджуваного напрямку.

При формуванні адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини застосовують управлінські форми. Форми управління це спеціальні дії, які використовують органи державної влади і місцевого самоврядування з метою вирішення поставлених перед ними задач [4, с. 176-178].

Отже, можна зробити висновок, що форми й методи адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини є важливою методологічною засадою у сфері публічного адміністрування та управління.

Права і свободи людини закріплені в ч.2 ст. 3 Конституції України, де визначено гарантії забезпечення прав і свобод людини. Ці напрямки визначають зміст і спрямованість державних адміністрацій, головним їх обов'язком є утвердження та забезпечення прав і свобод людини.

Результатом дослідження було встановлено, що на теперішній час сформований механізм захисту прав людини представляється як система засобів та факторів, які створюють необхідні умови поваги прав і свобод людини. В структуру механізму входять: органи державної влади і місцевого самоврядування та відповідні посадові особи; спеціалізовані державні та громадські органи й організації у справі захисту прав і свобод людини, як наприклад адвокатура, прокуратура, суд; політичні партії і їх органи; нормативно-правові акти матеріального й процесуального характеру, які передбачають і закріплюють права, порядок їх реалізації і захисту та юридичну відповідальність за їх порушення; правові акти, які підтверджують наявність, межі і характер прав і свобод; засоби масової інформації, державні і недержавні органи в галузі масової інформації.

Систему органів та посадових осіб, що покликані захищати права і свободи людини складають Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, суди, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як новоутворений орган, прокуратура, адвокатура, правоохоронні органи України.

Результати досліджень показали, що держава бере активну участь у розробці інституцій, стандартів й звертає пильну увагу на порушення норм у сфері прав і свобод людини. Здійснюючи захист прав людини, держава намагається дотримуватись балансу між публічним і приватним інтересом.

На підставі аналітичної роботи було визначено, що державна адміністрація спрямовує свої зусилля на удосконалення механізму соціально-правового захисту прав і свобод людини та забезпечує гарантування прав. Підсумовуючи оцінку ролі державної адміністрації у сфері захисту прав і свобод людини, було встановлено, що на даний час створюються ефективні контрольні процедури поновлення порушених прав, вдосконалюється правова база з регулю-

вання захисту прав і свобод людини, вдосконалюється механізм реалізації конституційних прав і свобод людини, здійснюється поширення інформації про права і свободи людини, надається допомога парламентаріям та населенню щодо підвищення їх професійного рівня у зазначеній сфері, підвищується рівень правової культури і свідомості усіх суб'єктів.

У процесі дослідження була проведена оцінка діяльності регіональних і місцевих органів управління у сфері захисту прав і свобод людини. Було встановлено, що регіональний і місцевий механізм представлений органами й організаціями зі своїми нормативно-правовими актами та правилами, на основі яких реалізуються функції забезпечення, реалізації, охорони, захисту і відтворення прав і свобод людини на місцях.

Встановлено, що розроблені регіональні стандарти в галузі прав і свобод людини та обов'язків громадян, форуми та їх забезпечення. Органи регіонального й місцевого публічного управління у своїй діяльності приймають до уваги Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод. Розроблені документи закріплюють і регулюють майже всі права і свободи, деталізуючи їх зміст.

Дослідженнями встановлено, що в Україні почався процес формування посадової особи, на яку покладаються функції контролю за дотриманням законних прав та інтересів громадян у діяльності органів виконавчої влади і посадових осіб як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях. [1]

Органами публічного управління здійснюється правова допомога громадянам в області відновлення порушених прав.

На сьогодні в Україні реалізується Європейська Хартія місцевого самоврядування, настанови якої приймаються до уваги щодо забезпечення прав і свобод людини на регіональному рівні [2]

У процесі дослідження встановлено, що на даний час здійснюється реформування місцевого самоврядування. У цьому зв'язку знаходить подальший розвиток формування територіальних громад, які здійснюють ефективну роботу в області захисту прав і свобод громадян. Наряду з цим встановлено, що місцеві державні адміністрації забезпечують дотримання закон-

ності і правопорядку у сфері забезпечення прав і свобод громадян, розробляють та реалізують програми соціально-економічного розвитку, де визначаються шляхи забезпечення прав людини на життя, свободу думки, права на працю та права на охорону здоров'я.

Конкретну практичну діяльність органів місцевого самоврядування здійснюють за напрямком удосконалення організаційно-правових норм і методів повсякденної роботи, які все ж потребують конкретизації залежно від видів структурних підрозділів місцевого самоврядування, відділів управління виконавчих органів.

Особлива увага звертається на реалізацію права громадян на звернення, а саме – на індивідуальні звертання до органів влади. Органи державної влади місцевого самоврядування намагаються вчасно розглядати звернення і повідомляти громадян про результати розгляду.

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що державні, регіональні, місцеві районні адміністрації проводять ефективну роботу у сфері забезпечення прав і свобод громадян. Більш ефективною та гарантованою така робота можлива за прийняття низки правових урегулювань багатьох питань, тобто, за наявності конкретності законних дій щодо кожної ситуації та гарантування єдиного об'єктивного підходу з боку юрисдикції щодо рівності кожної людини перед законом. Тому виявлені проблеми у цьому напрямку потребують розробки додаткової низки заходів щодо їх уникнення.

Разом з виявленими позитивними фактами у сфері розвитку прав і свобод людини виділяється низка проблем. Головне – на сьогодні права людини не стали пріоритетом державної політики. В Україні, на наш погляд, недостатньо уваги приділяється забезпеченню верховенства пріоритету прав основоположних прав людини, залишається невисоким рівень забезпечення гарантій, закріплених Конституцією України, неналежна увага приділяється забезпеченню права на життя, на повагу гідності, свободи та недоторканості, законодавство у галузі прав людини не приведено у відповідність із міжнародними нормами, неналежним чином реалізується право на працю, має місце низький рівень забезпечення соціальних гаран-

тій, слабкий механізм реалізації прав і свобод людини. У цьому зв'язку виникає потреба розробки низки заходів з метою уникнення існуючих проблем.

З метою уникнення виявлених проблем в області захисту прав і свобод громадян було запропоновано низку заходів, котрі зводяться до наступного.

Потрібно визначати напрямки поліпшення реалізації забезпечення прав і свобод людини в системі публічного управління та адміністрування на основі підвищення ефективності державного управління у забезпеченні конституційних прав і свобод людини, удосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини в публічному управлінні, удосконалення механізму реалізації забезпечення прав і свобод людини в системі місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування. Це забезпечить закріплення розвитку громадянського суспільства в Україні та спричинить підвищення ефективності реалізації конституційних прав і свобод людини.

Запропоновано поліпшити формування взаємовідносин між державою та громадянами, що буде сприяти подальшому розвитку демократизації в Україні.

Рекомендовано забезпечення прав і свобод людини вважати провідним напрямком в діяльності державних органів влади, на рівні державних органів влади сформувавши політику забезпечення прав і свобод людини. Це спричинить: 1) покращення зв'язку між органами державної влади та правовими нормами; 2) поліпшення якості нормативно-правового забезпечення; 3) необхідність здійснення дослідницької право забезпечувальної діяльності.

Рекомендовано удосконалити управлінський процес на основі: 1) концептуального визначення найвищої цінності за правами, свободами людини; 2) нормативного забезпечення діяльності органів державної влади щодо дотримання первинних прав і свобод людини; 3) інституційного визначення прав громадськості на участь у державному управлінні; 4) утвердження якісно нової правової культури.

Запропоновано підвищити рівень правових гарантій на основі: 1) створення дієвого механізму забезпечення гарантій; 2) підвищення

юридичної відповідальності державних органів влади за невиконання своїх повноважень. Це спричинить підвищення довіри громадян до органів державного управління.

Рекомендовано поліпшити активність держави щодо реалізації покладених на неї функцій та розмежувати їх на правові й соціальні, що дозволить уникнути впливу деструктивних процесів у правовому середовищі, уникнути домінування не правових індивідуальних інтересів окремих посадових осіб.

Запропоновано виділити наступні види діяльності держави у сфері забезпечення прав і свобод людини: законодавчу, виконавчу, судову. Зазначене буде підвищувати рівень забезпечення прав і свобод людини, рівень виконання положень нормативних актів щодо забезпечення захисту прав і свобод людини.

Рекомендовано сферу забезпечення прав і свобод людини представляти як цивілізаційний процес. Для цього рекомендовано права і свободи людини поділити за наступними групами: 1) права і свободи, які реалізуються громадянами на основі їх активної участі в публічному управлінні; 2) права і свободи, що потребують сприяння інститутів публічної влади; 3) права і свободи, що гарантуються адміністративно-правовим захистом органів держави; 4) права і свободи, що реалізуються за закріпленням громадських організацій; 5) права і свободи, що реалізуються громадянами, які виконують функції представників органів державної влади та місцевого самоврядування. Це значно поліпшить процес проведення конституційної модернізації в Україні.

Запропоновано шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини в публічному управлінні на основі: 1) класифікації сфери правового забезпечення, до якої включено економічні, політичні, соціально-культурні, судові та правоохоронні відносини; 2) складники механізму включають напрямки цілеспрямованого впливу діяльності компетентних органів щодо охорони та захисту прав і свобод людини; 3) механізм містить систему взаємопов'язаних елементів: норми права, правовідносини, акти реалізації і застосування норм права, правосвідомість, правову культуру, законність правового регулювання.

Рекомендовано стадії реалізації механізму забезпечення прав і свобод людини: 1) правотворча робота, розкриття норм права; 2) перехід до конкретної моделі поведінки; 3) фактичне використання суб'єктивних прав і свобод людини. Механізм реалізації дістає практичного значення через використання запропонованих заходів: безумовного забезпечення прав і свобод людини, виключення можливості порушення прав людини, попередження правопорушень; застосування заходів державного впливу; відновлення порушених прав і свобод людини. Рекомендовано методи правового забезпечення: 1) централізованого забезпечення; 2) децентралізованого регулювання.

Рекомендовано виділити наступні види механізму забезпечення прав і свобод людини: державний, юридичний, правозахисний, соціально-правовий, адміністративно-правовий.

Запропонована структура механізму захисту прав і свобод людини, яка включає: задачі, елементи, засоби реалізації.

Доведено, що забезпечення прав і свобод людини є неможливим лише на основі відповідальності з боку держави. До цього процесу треба залучати громадські організації та органи місцевого самоврядування. Рекомендовано дії зазначених органів щодо забезпечення прав і свобод людини проводити за напрямками: 1) створення економічних, організаційних, політичних умов для безперешкодної реалізації прав людини; 2) проведення роботи по попередженню правопорушень в області прав і свобод людини; 3) надання громадянам матеріальних і духовних благ, що передбачені законодавством; 4) розширення соціального простору. Це спричинить розширення засад муніципального права в області забезпечення реальної можливості кожному громадянину приймати участь у вирішенні питань місцевого значення, безперешкодно забезпечувати особисту свободу на підставі безпеки і недоторканості.

Запропоновано розширювати права органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення соціальних, економічних, культурних прав, поліпшувати юридичні процедури реалізації

таких прав як соціальне забезпечення, охорона здоров'я, соціальний захист на працю, право на житло на основі індивідуально-правових актів.

Запропоновано розширювати роль органів місцевого самоврядування на основі більш ефективних форм і методів. Це підвищить реальну можливість здійснення реформ за умови врахування інтересів громадян та забезпечить подолання відчуженості громадян від органів влади.

Рекомендовано посилити увагу органів місцевих державних організацій на індивідуальні звернення громадян, заборонити відмовляння в прийнятті та розгляді звернень з посиланням на політичні погляди, партійну належність, віросповідання, національність.

Запропоновано поліпшити систему розгляду заяв чи скарг щодо порушення прав і свобод людини органами місцевого самоврядування. Для цього треба розробити систематизацію обов'язків органів місцевого самоврядування.

Рекомендовано поліпшити регіональний та місцевий механізм реалізації прав і свобод людини на основі: 1) розробки регіональних та місцевих стандартів у сфері прав і свобод людини; 2) забезпечення втілення стандартів в національне право України; 3) розробки напрямків практичної реалізації стандартів.

Запропоновано при розробці стандартів керуватись Європейською конвенцією про захист прав і людини і основних свобод, Європейською хартією про місцеве самоврядування. Рекомендовано механізм реалізації забезпечення прав і свобод людини формувати на основі наступних елементів: органи місцевого самоврядування, спеціальні органи захисту прав і свобод людини, політичні партії та громадські організації, нормативно-правові акти, документи, що підтверджують наявність межі і характер прав і свобод людини, засоби масової інформації. Запропоновано використовувати більш широко контрольні повноваження органів місцевого самоврядування.

Висновки. Усі рекомендації будуть мати позитивний наслідок на реалізацію забезпечення прав і свобод людини, що визначені Конституцією України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонович М.М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини. Теорія і практика. К.: Вид. «Дім» КМА. 2014. 384 с.
2. Зленко А.В. Роль ООН у захисті прав людини. ООН у системі міжнародних відносин. Історичний досвід та перспективи. К.: Либідь. 2015. 186 с.
3. Європейська концепція з прав людини: Основні положення, практика застосування, український контекст. О.Л. Жуковська. К.: ВУПОЛ. 2014. 980 с.
4. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні. За заг. ред. Н.М. Оніщенка, О.В. Зайчука. К.: Юридична думка. 2017. 424 с.
5. Права людини в Україні: наукове видання за ред.: А.Б. Благої, О.А. Мартиненка. Українська Гельсінська спілка з прав людини. К.: Наукова думка. 2015. 184 с.
6. Конституція України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН. Електронний ресурс: Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version>.